

ข ระกัจฉัตถประจําวันของพระพุทธเจ้าดังที่
ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าเวลาส่วน
ใหญ่ในแต่ละวันของพระองค์หมดไปกับการแสดง
ธรรมโปรดเวไนยสัตว์ ทั้งที่เป็นคฤหัสถ์และบรรพชิต
ตลอดไปถึงพวกเทวดาด้วย หากนับเป็นจำนวน
ชั่วโมงตามช่วงเวลาที่ถูกกล่าวไว้ในพุทธกิจทั้ง ๕ ก็
จะเห็นได้ว่า ทรงใช้เวลาวันละประมาณ ๑๖ ชั่วโมงใน
การแสดงธรรมและสนทนาธรรม คงไม่มีบรมครูคน
ใดในโลก ที่อุทิศเวลาให้แก่ศิษย์มากไปกว่านี้อีกแล้ว

ในเวลาแสดงธรรม พระพุทธองค์เสด็จ
ประทับบนพุทธอาสน์ที่เขาตกแต่งไว้ท่ามกลาง
หมู่สงฆ์ พระสารีบุตรเถรเจ้านั่งเบื้องพระหัตถ์ขวา
พระโมคคัลลานเถรเจ้านั่งเบื้องพระหัตถ์ซ้าย ส่วน
เบื้องหลังพุทธอาสน์ เป็นอาสนะสำหรับพระ

อัญญาโกณฑัญญะในฐานะที่เป็นพระเถระผู้เฒ่ากว่าภิกษุทั้งหมด ส่วนภิกษุที่เหลือนั่งแวดล้อมเป็นวง (๒๕/๓๔๐) ตามที่กล่าวนี้ น่าจะเป็นลักษณะของการประทับแสดงธรรมในที่โล่งแจ้ง หากประทับแสดงธรรมในศาลาโรงธรรมหรือในอาคารจะเสด็จประทับอีกลักษณะหนึ่ง ดังมีเรื่องเล่าไว้ในสามัญญผลสูตรว่า

คืนวันหนึ่ง พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ ชิวกัมพวันใกล้กรุงราชคฤห์ โดยหมอสื่อวกโกมารภักเป็นผู้นำเสด็จไป เมื่อเสด็จถึงศาลาโรงธรรมทอดพระเนตรเห็นภิกษุจำนวนมากนั่งอยู่ในศาลาโรงธรรมนั้น แต่ไม่ทรงรู้จักพระพุทธองค์ จึงตรัสถามหมอสื่อวกว่าองค์ไหนคือพระสมณโคดม หมอสื่อวกก็กราบทูลว่า องค์ที่ประทับนั่งพิงเสากลางท่ามกลางหมู่ภิกษุและผินพระพักตร์ไปทางทิศบูรพานั้นแหละคือพระสมณโคดม (๑๑/๒๑๗๒)

และอีกคราวหนึ่ง เจ้าศากยะเมืองกบิลพัสดุ์สร้างสัณฐาคาร (คือหอประชุม) ใหม่ จึงกราบทูลนิมนต์พระพุทธองค์ไปประทับ ณ สัณฐาคารใหม่นั้นเป็นปฐมฤกษ์ พระพุทธองค์ทรงรับนิมนต์และเสด็จไปยังสัณฐาคารใหม่นั้นพร้อมด้วยหมู่ภิกษุ

เสด็จเข้าสู่สัณฐาคารประทับนั่งพิงเสากลาง ผินพระพักตร์ไปทางบูรพาทิศ ส่วนหมู่ภิกษุนั่งพิงฝาด้านทิศตะวันตกหันหน้าไปทางทิศตะวันออกแวดล้อมพระพุทธองค์ ในครั้งนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่เจ้าศากยะทั้งหลายเกือบตลอดคืน จนรู้สึกเมื่อยพระองค์ (เมื่อยหลัง) จึงทรงสืงไสยาสน์เพื่อทรงพักบรรเทาอาการปวดเมื่อยและโปรดให้พระอานนท์แสดงธรรมแทนพระองค์ต่อไปจนจบเรื่องนี้เล่าไว้ในเสขปฏิปทาสูตร (๒๐/๔๔)

สองเรื่องหลังนี้น่าจะเป็นพระจริยาวัตรในตอนปลายพุทธกาล เมื่อทรงเจริญพระชนมายุเข้าสู่วัยชรา อันเป็นเหตุให้ต้องประทับนั่งพิงเสา และเมื่อประทับนั่งนานๆ ก็ทรงมีพระอาการปวดเมื่อยจนต้องบรรทมสืงไสยาสน์ เพื่อบรรเทาอาการปวดเมื่อยพระองค์

พุทธลีลาในการประทับแสดงธรรมของพระพุทธองค์ตามที่กล่าวแล้ว ก็คือประทับนั่งท่ามกลางหมู่ภิกษุ และไม่ว่าจะประทับแสดงธรรม ณ สถานที่ใด ทั้งในพระวิหาร (วัด) ทั้งนอกพระวิหาร จะประทับผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกเสมอ

คงเนื่องมาจากพุทธจริยาวัตรตั้งมั่นนั่นเอง จึงเกิดคตินิยมในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยเกี่ยวกับการประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมาประธานในอุโบสถว่า จะต้องประดิษฐานผืนพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก จึงจะเป็นการถูกต้อง และถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบกันมาจนทุกวันนี้

ครั้งหนึ่งปริพาชกคนหนึ่งชื่ออุตติยะเข้าไปทูลถามพระพุทธรองค์เกี่ยวกับอภัยกตปัญญา (คือปัญหาที่ไม่ทรงตอบ) ได้แก่เรื่องโลกเที่ยง หรือโลกไม่เที่ยง เป็นต้น พระพุทธรองค์ไม่ทรงตอบ อุตติยะจึงรู้สึกไม่ค่อยพอใจจึงทูลถามว่า แล้วพระองค์ทรงแสดงธรรมเพื่ออะไร

พระพุทธรองค์ทรงตอบว่า เราแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายเพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อความหมดจด เพื่อละความโศกและความรำไรรำพัน เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน

เมื่อฟังพระดำรัสตอบของพระพุทธรองค์แล้ว อุตติยะก็พูดทำนองแตกต้นว่า ถ้าอย่างนั้น โลกทั้งโลก หรือครึ่งโลก หรือสามส่วนของโลก ก็คงพ้นทุกข์กันหมด พระพุทธรองค์ทรงนิ่งไม่ตอบ

พระอานนทโงจึงช่วยอธิบายความหมายของพระพุทธรองค์ดังกล่าวให้อุตติยะฟังว่า ในการแสดงธรรมของพระพุทธรองค์นั้น มิได้ทรงมุ่งหวังที่จะให้โลกทั้งโลก หรือครึ่งโลก หรือว่าสามส่วนของโลก พ้นทุกข์ แต่พระพุทธรองค์ทรงทราบด้วยพระญาณว่า ไม่ว่าสัตว์เหล่าใดที่พ้นโลกแล้ว หรือว่ากำลังจะพ้น หรือว่าจักพ้นในเวลาต่อไป สัตว์เหล่านั้นล้วนต้องละนิรวณ ๕ ได้ ต้องมีจิตตั้งมั่นในสติปัญญา ๔ และต้องเจริญโพชฌงค์ ๗ ทั้งนี้

(๓๘/๓๑๑-๓)

ใจความสำคัญของพระสูตรนี้ ก็คือพระพุทธรองค์ทรงแสดงถึงเป้าหมายในการแสดงธรรม หรือว่าการสั่งสอนของพระองค์ว่า คือเพื่อความรู้อยิ่ง และเพื่อความดับทุกข์ของผู้ฟัง แต่มิได้ทรงมุ่งหวังว่าคนทั้งโลกหรือคนจำนวนเท่านั้นเท่านั้นจะต้องบรรลุนิพพานหรือพ้นทุกข์ แต่ทุกคนไม่ว่าใครก็ตาม จะพ้นทุกข์ได้ก็โดยการละนิรวณได้ จิตตั้งมั่นในสติปัญญา ๔ และเจริญโพชฌงค์ ๗ ด้วยกันทั้งนั้น

นี่คือหลักการในการแสดงธรรมหรือในการสั่งสอนของพระพุทธรองค์ ซึ่งในบางพระสูตรได้ทรง

สรุปลงเป็นหลักการสำคัญไว้ ๓ ประการคือ

(๑) ทรงสั่งสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น

(๒) ทรงสั่งสอนมีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้

(๓) ทรงสั่งสอนในสิ่งที่ผู้ฟังปฏิบัติตามแล้ว ย่อมได้รับผลตามควรแก่การปฏิบัติ (๓๔/๕๔๗)

กล่าวสั้นๆ เพื่อจำง่ายก็คือ สอนให้รู้ สอนให้มีเหตุผล และสอนในสิ่งที่ทำได้ นอกจากนี้พระองค์ได้ทรงย้ำว่า พระองค์เป็นเพียงผู้บอกหรือชี้ทางให้เท่านั้น ท่านทั้งหลายจะต้องเพียรพยายามปฏิบัติเอาด้วยตนเอง จึงจะได้รับผลตามที่ปรารถนา (๔๓/๑๕) ซึ่งเป็นการบอกให้ผู้ฟังได้ทราบอย่างตรงไปตรงมาว่า พระองค์ไม่สามารถบันดาลผลใดๆ ให้แก่ใครได้ ผลทุกอย่างทุกคนต้องลงมือปฏิบัติหรือลงมือกระทำเอาด้วยตนเองทั้งนั้น

ในบางพระสูตร พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงว่าการแสดงธรรมแก่ผู้อื่นเพื่อให้เกิดผลดีตามวัตถุประสงค์หรือตามเป้าหมายนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมที่ดีต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕

ประการ คือ

(๑) แสดงธรรมไปตามลำดับ คือจากง่ายไปหายาก

(๒) แสดงธรรมอย่างมีเหตุผล

(๓) แสดงธรรมด้วยความเอ็นดูคือมุ่งอนุเคราะห์

ผู้ฟัง

(๔) ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่อามิส

(๕) ไม่แสดงธรรมกระทบกระเทือนตนเองและผู้อื่น (๓๖/๓๓๔)

จากพระพุทธพจน์ดังที่ได้กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า การสั่งสอนผู้อื่นนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องใช้ความละเอียดอ่อนและใช้เทคนิคเป็นอันมาก แม้พระพุทธเจ้ายังตรัสว่าไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่าย แต่พระพุทธองค์ก็ทรงเป็นบรมครูที่ประสบความสำเร็จในการสั่งสอนผู้อื่นที่ไม่มีใครเทียบเทียมได้ ฉะนั้น ลีลาในการแสดงธรรมหรือในการสอนของพระพุทธองค์ จึงเป็นเรื่องที่ควรแก่การสำเหนียกศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

การเสด็จธรรมของ
พระพุทฺธเจ้า (๒)

ก ารบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้าที่นับว่า
เป็นงานหลักก็คือ การแสดงธรรมหรือ
การเทศน์โปรดประชาชน การแสดงธรรมของพระ
พุทธองค์มีหลายวิธี และทรงมีหลักการในการแสดง
ธรรม พระอรหันตศาสดาจารย์ท่านได้ศึกษาวิเคราะห์แล้ว
สรุปได้เป็น ๔ หลักการ เรียกว่า สุตตนิคเชป มี
ความหมายว่า สาเหตุแห่งการตั้งพระสูตร หรือว่า
สาเหตุแห่งการทรงแสดงธรรม (๑๑/๑๕๖) คือ

๑. ทรงแสดงธรรมตามพระอัธยาศัยของ
พระองค์เอง (อัตตัตถมาสยะ) หมายความว่า เมื่อ
ทรงเห็นว่าเรื่องใดจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อความ
ประพฤติปฏิบัติของพุทธบริษัท ก็ทรงแสดงเรื่องนั้น
หรือเทศน์เรื่องนั้นให้ฟัง ตามความเหมาะสมแก่
โอกาสหรือสถานการณ์ ดังเช่น ทรงแสดงมหาสติ

ปฏิฐานสูตรแก่หมู่ภิกษุ เป็นต้น มหาสติปฏิฐานสูตร ว่าด้วยหลักใหญ่หรือหลักสำคัญในการปฏิบัติ กรรมฐาน ๔ ประการ คือ หลักพิจารณากาย เรียกว่า กายานุปัสสนาสติปฏิฐาน หลักพิจารณาเวทนา เรียกว่า เวทนานุปัสสนาสติปฏิฐาน หลักพิจารณาจิต เรียกว่า จิตตานุปัสสนาสติปฏิฐาน และหลักพิจารณาธรรม เรียกว่า ธรรมานุปัสสนาสติปฏิฐาน หลักปฏิบัติ ๔ ประการนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า เป็นทางอันเอก (เอกายนมรรค) เพื่อความหมดจด แห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโลภะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญาयธรรม และ เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง (๑๔/๒๐๓)

๒. ทรงแสดงธรรมตามอรรถาธิบายของผู้อื่น (ปริชฌาสนะ) หมายความว่า เมื่อทรงเล็งเห็นด้วย พระญาณว่าบุคคลใดเป็นผู้มีความพร้อมที่จะบรรลุ ธรรม หรือเป็นผู้ที่ควรได้รับการโปรดจากพระองค์ พระองค์ก็จะทรงแสดงธรรมไปตามความเหมาะสม แก่อรรถาธิบายของบุคคลนั้นๆ เพื่อบุคคลนั้นๆ จักได้รับ ประโยชน์จากการฟังธรรมของพระองค์อย่างเต็มที่ หรือได้รับผลเต็มตามเป้าหมายของการแสดงธรรม ดังเช่น ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่พระ

เบญจวัคคีย์ ก็เพราะทรงเล็งเห็นว่า การแสดงเรื่อง มัชฌิมาปฏิปทาและเรื่องอริสัจสี่นั้น เหมาะแก่ อรรถาธิบายของพระเบญจวัคคีย์ ซึ่งเป็นผู้ที่พยายาม แสวงหาทางปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น และเมื่อ พระเบญจวัคคีย์ได้ฟังธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ก็ได้ บรรลุธรรม หรือได้บรรลุผลตามที่ตนมุ่งหวัง เป็นต้น

๓. ทรงแสดงธรรมไปตามลักษณะของปัญหา ที่มีผู้ทูลถาม (ปุจฉาวิสัทธิ) หมายความว่า การแสดง ธรรมของพระพุทธองค์ในบางครั้งนั้น ทรงแสดง ธรรมไปตามลักษณะของปัญหาที่มีผู้ทูลถาม ดัง เช่น ทรงแสดงสามัญญผลสูตร ซึ่งว่าด้วยเรื่องผล ของการบวช หรือผลของการเป็นสมณะ ก็เพราะ พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทูลถามว่า คนทั้งหลายล้วน ต้องอาศัยศิลปวิทยาอย่างใดอย่างหนึ่งทำมาหาเลี้ยง ชีวิตเลี้ยงครอบครัวด้วยกันทั้งนั้น พระองค์พอจะ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนได้หรือไม่ว่า การบวชนั้น ให้ผลอะไรในปัจจุบันบ้าง พระพุทธองค์จึงทรง แสดงผลของการบวช หรือผลของการเป็นสมณะ ที่เรียกว่า สามัญญผลแก่พระเจ้าอชาตศัตรูอย่าง พิสดารถึง ๔๐ ประการ ตั้งแต่ผลชั้นหยาบๆ คือการ ได้รับการกราบไหว้จากคนทั่วไป จนถึงผลชั้นสูงสุด

คือพระนิพนธ์ การทรงแสดงธรรมในลักษณะนี้ เป็นการทรงตอบปัญหาที่มีผู้ทูลถามโดยตรง (๑๑/๒๗๘๔)

แต่การทรงแสดงธรรมของพระองค์ในบางครั้ง ก็มีใช่เป็นการทรงตอบปัญหาที่มีผู้ถามนั้นโดยตรง แต่ทรงแนะนำวิธีการหรือการวางท่าทีที่ถูกต้องต่อ เรื่องที่ทูลถามนั้นว่าควรทำอย่างไร ดังเช่นทรงแสดง กาลามสูตรหรือเกสปุตตสูตร แก่ชาวบ้านกาลามะ ในเกสปุตตนิคม เป็นต้น

ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จจาริกถึงหมู่บ้าน กาลามะ ในเกสปุตตนิคม ประเทศโกศล เมื่อ ชาวบ้านกาลามะได้ทราบข่าวการเสด็จมาถึงของ พระพุทธองค์ ซึ่งพวกเขาได้ยินกิตติศัพท์มาว่าเป็น พระอรหันต์ เป็นผู้ตรัสรู้ จึงได้พากันไปเฝ้าและทูล เรื่องราวของสมณพราหมณ์ (คือนักบวชพราหมณ์) ทั้งหลายที่ผ่านมายังหมู่บ้านนี้ โดยที่แต่ละคนก็ อวดอ้างว่าคำสอนของตนถูกต้อง เชื่อถือได้ คำสอน ของคนอื่นผิดไม่ควรเชื่อถือ พวกเขาจึงเกิดความ สงสัยและทูลถามว่า คำสอนของสมณพราหมณ์ เหล่านั้น ของใครจริง ของใครเท็จ

พระพุทธองค์ทรงแนะนำว่า ควรสงสัยในเรื่อง ที่ควรสงสัย และทรงแสดงหลักการเกี่ยวกับเรื่อง

ควรเชื่อและไม่ควรเชื่อ ว่า ไม่ควรเชื่อเพียงเพราะ ฟังตามๆ กันมา ไม่ควรเชื่อเพียงเพราะเป็นประเพณี ไม่ควรเชื่อตามข่าวลือ ไม่ควรเชื่อเพียงเพราะอ้าง คำว่า ไม่ควรเชื่อโดยนึกเดาเอา ไม่ควรเชื่อโดยคาด คะเนเอา ไม่ควรเชื่อโดยนึกคิดเอาตามอาการ ไม่ควร เชื่อเพียงเพราะสอดคล้องกับความคิดเห็นของตน ไม่ควรเชื่อเพียงเพราะผู้พูดน่าเชื่อถือ ไม่ควรเชื่อ เพียงเพราะผู้พูดเป็นครูอาจารย์ของตน แต่ควร ศึกษาหรือพิจารณาให้รู้ด้วยตนเองว่า สิ่งนั้นๆ ดี หรือชั่ว มีคุณหรือมีโทษ ผู้รู้สรรพวิญญูหรือดีเตียน เมื่อนำไปปฏิบัติอย่างครบถ้วนแล้วให้ประโยชน์หรือ ไร้ประโยชน์ เป็นสิ่งที่ให้สุขหรือก่อทุกข์ เมื่อรู้ด้วย ตนเองเช่นนี้ก็ทำแต่สิ่งที่ดี เว้นสิ่งที่ชั่ว แล้วทรงแสดง อานิสงส์ คือผลดีของการที่ทำแต่สิ่งที่ควรทำว่า ย่อมทำให้เกิดความชุ่มใจ ๔ ประการ คือ (๑) หาก โลกหน้ามีจริง ผลของกรรมดีกรรมชั่วมีจริง ตายแล้ว ย่อมไปสู่สุคติแน่ (๒) หากโลกหน้าไม่มี ผลของ กรรมดีกรรมชั่วไม่มีจริง เราก็มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ อย่างเป็นสุข เพราะไม่มีเวรภัยกับใคร (๓) ถ้าการ ทำชั่วมีผลจริง เราไม่ทำชั่วมกับใครๆ โทนเลยความ ทุกข์จะเกิดแก่เรา (๔) ถ้าการทำชั่วมไม่มีผลจริง เรา

ก็ยังเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่ดี (คือ ไม่ว่าจะบาปมีจริงหรือไม่มีจริง เราก็เป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะไม่เคยทำ) (๓๔/๓๓๗)

ในพระสูตรนี้ พระพุทธองค์มิได้ตรัสตอบปัญหาที่ชาวกาลามะกราบทูลถามโดยตรงว่า คำสอนของสมณพราหมณ์คนใดจริงหรือเท็จ แต่ทรงแนะนำว่าเมื่อเกิดความสงสัยขึ้นในเรื่องใดแล้วควรทำอย่างไร หากปฏิบัติตามหลักการที่ทรงแนะนำนั้น ก็จะสามารถพิสูจน์หรือหาคำตอบให้กับตนเองได้ด้วยตนเองว่า สิ่งที่คุณสงสัยนั้นคืออะไรกันแน่ คือเป็นสิ่งที่จริงควรเชื่อถือ หรือว่าเป็นสิ่งที่เท็จไม่ควรเชื่อถือ เมื่อชาวกาลามะได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์แล้ว ก็เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งด้วยตนเอง ว่าคำสอนของสมณพราหมณ์เหล่านั้นจริงหรือเท็จ จึงพากันแสดงตนเป็นอุบาสก

แต่บางครั้ง เมื่อมีผู้ทูลถามปัญหาบางเรื่องกับพระองค์ พระพุทธองค์ก็จะตรัสบอกเขาว่า เรื่องที่ถามนั้นพักไว้ก่อน แล้วพระองค์ก็ทรงแสดงธรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เขาฟังแทน ดังเช่นทรงแสดงจูฬสาริปมสูตร (๑๘/๕๕๘) แก่พราหมณ์ชื่อ ปิงคลโกจจะ เป็นต้น

ครั้งนั้น พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระ

เขตวันวิหาร กรุงสาวัตถี พราหมณ์ชื่อ ปิงคลโกจจะ ได้เข้าไปเฝ้าและกราบทูลถามเรื่องครุฑทั้งหก คือ ปุรณกัสสปะ มักขลิโคศล อชิตเกสกัมพล ปุรุษกะจายนะ สันุชัยเวลัฏฐบุตร และนิครนถ์นาฏบุตร ว่าครุฑทั้งหกนั้นเป็นผู้รู้จริงทุกคน หรือว่าบางคนรู้จริง แต่บางคนไม่รู้จริง พระพุทธองค์ทรงตอบว่า เรื่องครุฑทั้งหกนั้นพักไว้ก่อน พระองค์จะแสดงธรรมให้ฟัง แล้วก็ทรงแสดงเรื่องคนแสวงหาแก่นไม้ แต่ไม่รู้จักแก่นไม้ แม้จะมีต้นไม้ขนาดใหญ่ยืนต้นอยู่ให้เห็นๆ บางคนจึงตัดเอาแต่กิ่งและใบไปโดยเข้าใจว่าเป็นแก่น บางคนถากเอาสะเก็ดไปโดยเข้าใจว่าเป็นแก่น บางคนถากเอาเปลือกไปโดยเข้าใจว่าเป็นแก่น บางคนถากเอากระพี้ไปโดยเข้าใจว่าเป็นแก่น ทั้งนี้เพราะคนเหล่านั้นไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นเปลือกเป็นกระพี้เป็นแก่น ฉะนั้น พวกเขาจึงไม่ได้แก่นไม้ตามต้องการ คนที่รู้ว่าอะไรเป็นเปลือกอะไรเป็นแก่นเท่านั้น จึงสามารถตัดเอาแก่นไม้ไปได้ตามต้องการ

ทรงเปรียบเทียบกับคนที่ต้องการดับทุกข์ แล้วออกบวชบำเพ็ญธรรม พอเกิดลาภสักการะและคำสรรเสริญก็เกิดยินดีติดใจอยู่กับสิ่งเหล่านั้น ไม่พยายามที่จะปฏิบัติธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เขาก็จะ

ได้แค่ลากสักการะและคำสรรเสริญเท่านั้น ซึ่งเปรียบเสมือนกิ่งและใบของต้นไม้ บางคนก็พยายามปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไปจนถึงขั้นมีศีลบริสุทธิ์ แล้วก็ยินดีพอใจอยู่เพียงนั้น ไม่พยายามที่จะปฏิบัติให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เขาก็จะได้เพียงความมีศีลบริสุทธิ์เท่านั้น ซึ่งเปรียบเสมือนสะเก็ดของต้นไม้ บางคนพยายามปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไปจนได้สมาธิบริบูรณ์ แล้วก็ยินดีพอใจอยู่เพียงนั้น ไม่พยายามที่จะปฏิบัติให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เขาก็จะได้เพียงความมีสมาธิบริบูรณ์เท่านั้น ซึ่งเปรียบเสมือนเปลือกของต้นไม้ บางคนพยายามปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไปจนได้ญาณทัสสนะ แล้วก็ยินดีพอใจอยู่เพียงนั้น ไม่พยายามที่จะปฏิบัติให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เขาก็จะได้เพียงความมีญาณทัสสนะเท่านั้น ซึ่งเปรียบเสมือนกระพี้ของต้นไม้

ส่วนคนที่ได้ญาณทัสสนะแล้ว ไม่ยินดีพอใจอยู่เพียงนั้น แต่พยายามปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไปจนได้บรรลुरुปฌาน ๔ อรูปฌาน ๕ และบรรลุเจโตวิมุตติ (คือความหลุดพ้นทางใจ) อันไม่กลับกลายเป็นที่สุด จึงจะได้ชื่อว่าได้บรรลุถึงแก่นของการประพฤติธรรม ซึ่งเปรียบเสมือนคนที่รู้อะไรคือเปลือก อะไรคือแก่น

แล้วตัดเอาแก่นของต้นไม้ไปจะนั้น

แล้วทรงสรุปว่า พรหมจรรย์นี้ (ซึ่งหมายถึงพระพุทธศาสนา) มิใช่มุ่งผลคือลาภ สักการะ และคำสรรเสริญ มิใช่มุ่งผลคือ ความมีศีลบริบูรณ์ ความมีสมาธิบริบูรณ์ ความมีญาณทัสสนะ แต่ว่าประโยชน์หรือที่สุด หรือว่าแก่นของพระพุทธศาสนา คือความหลุดพ้นทางใจ อันไม่กลับกลายเป็น

การแสดงพระสูตรนี้ มิใช่เป็นการตอบปัญหาที่พราหมณ์ทูลถามโดยตรง แต่ถ้าผู้ถามปัญหาเข้าใจเนื้อหาสาระของธรรมที่ทรงแสดง ก็ย่อมจะเข้าใจได้เองว่า ปัญหาที่ตนทูลถามนั้นพระพุทธองค์ทรงตอบว่าอย่างไร

การแสดงธรรมหรือการเทศน์ของพระพุทธองค์ในลักษณะดังกล่าวนี้ นับเป็นวิธีการตอบปัญหา หรือเป็นวิธีการสอนอย่างหนึ่งของพระพุทธองค์ และเป็นวิธีการแบบบัวไม่ช้ำน้ำไม่ขุ่น คือเป็นวิธีการที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ด้วยกัน กล่าวคือ

ฝ่ายที่ถูกพาดพิงถึง ได้แก่ครูทั้งหกก็ไม่ถูกกระทบกระเทียบ หรือไม่ถูกประจานว่าใครรู้จริง

หรือใครรู้ไม่จริง เพราะในการแสดงธรรมเรื่องนี้ พระพุทธองค์มิได้ทรงกล่าวพาดพิงถึงใครเลย ทรงแสดงหลักธรรมหรือหลักการล้วนๆ

ฝ่ายผู้แสดงธรรม คือพระพุทธองค์ ก็ทรงแสดงธรรมได้อย่างไม่ต้องทรงตะขิดตะขวงพระทัย ว่ากำลังโจมตีผู้อื่น หรือประจานผู้อื่น หรือว่ากำลังยกตนข่มท่าน หรือว่าผู้อื่นจะได้รับความเดือนร้อน เพราะการแสดงธรรมของพระองค์ ด้วยมิได้ทรงพาดพิงถึงใคร แต่ทรงแสดงอย่างเป็นกลางๆ คือ ทรงแสดงหลักการหรือหลักความจริงเท่านั้น

ฝ่ายผู้ถามปัญหาหรือผู้ฟัง นับว่าได้ประโยชน์ ๒ ชั้น กล่าวคือ ได้ความรู้ใหม่ในเรื่องที่ตนไม่เคยรู้มาก่อน คือเรื่องแก่นหรือสาระของการประพฤติธรรม และจากความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวแล้ว เขาก็สามารถพิจารณาตัดสินได้ด้วยตนเองว่า บรรดาครูหรือเจ้าลัทธิทั้งหลายไม่จำเพาะแต่ครูทั้งหลายที่ตนสงสัยเหล่านั้น ใครรู้จริงหรือว่าใครไม่รู้จริง โดยการชี้หลักการหรือหลักความจริงที่พระพุทธองค์ทรงแสดงให้ฟังนั้นเป็นเกณฑ์พิจารณาตัดสิน

บางครั้ง การแสดงธรรมของพระพุทธองค์อัน

เนื่องมาจากการทูลถามปัญหา ก็ทรงแสดงธรรมในลักษณะการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างพระองค์กับผู้ที่ทูลถามปัญหา กระทั่งผู้กราบทูลถามปัญหา ได้รับคำตอบจนเป็นที่พอใจ ดังเช่นจุฬาสัจจกสูตร (๑๑/๑๖) ซึ่งเป็นการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างพระพุทธองค์กับสัจจกนิครนถ์

ครั้งนั้น พระพุทธองค์เสด็จประทับอยู่ ณ ป่ามหาวัน ใกล้เมืองเวสาลี บุตรของนิครนถ์คนหนึ่งชื่อ สัจจกะ ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์และทูลถามว่า พระองค์ทรงสั่งสอนสาวกของพระองค์ในเรื่องอะไรเป็นส่วนมาก พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ทรงสั่งสอนเรื่องขันธห้าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นส่วนมาก แต่สัจจกะมีความเห็นแย้งว่า ขันธห้าเป็นอัตตา พระพุทธองค์จึงทรงไล่เรียงไปที่ละข้อจนสัจจกะจำนนต่อพระดำรัสของพระพุทธองค์ และยอมรับว่าตนเข้าใจผิด

กล่าวโดยสรุป การแสดงธรรมอันเนื่องมาจากปัญหาที่มีผู้ทูลถามนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงในหลายลีลา ที่นำมากล่าวพอเป็นตัวอย่างข้างต้นนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น และเท่าที่นำมากล่าวเป็น

ตัวอย่างนี้ ก็จะเห็นได้ว่าทรงมีวิธีการแสดงธรรมในลักษณะนี้ถึง ๔ ลีลา กล่าวคือ

- บางครั้งเมื่อมีผู้ทูลถามปัญหา ก็ทรงตอบปัญหานั้นโดยตรงอย่างละเอียด

- บางครั้งเมื่อมีผู้ทูลถามปัญหาบางปัญหา ไม่ทรงตอบปัญหานั้นโดยตรง แต่ทรงแนะนำวิธีคิดวิธีพิสูจน์ตรวจสอบ เพื่อให้ผู้ถามปัญหานั้นนำไปพิจารณาตรวจสอบเรื่องนั้นๆ ด้วยตนเอง

- บางครั้งเมื่อมีผู้ทูลถามปัญหาบางเรื่องที่จะกระทบผู้อื่น ก็จะทรงบอกให้พักเรื่องนั้นไว้ก่อน แล้วทรงแสดงธรรมบางเรื่องให้ฟังแทน ซึ่งถ้าผู้ฟังเข้าใจในเรื่องที่ทรงแสดงนั้น ก็จะเข้าใจได้เองว่าปัญหาที่ตนกราบทูลถามนั้นพระพุทธองค์ทรงตอบว่าอย่างไร

- บางครั้งเมื่อมีผู้ทูลถามปัญหา ก็จะทรงสนทนาในเชิงให้ผู้ถามปัญหาแสดงทรรศนะโต้ตอบกับพระองค์ จนกระทั่งเขาเข้าใจว่าทรรศนะที่ถูกต้องในเรื่องนั้นคืออย่างไร

การแสดงธรรมของพระพุทธองค์ในลักษณะนี้นับเป็นเรื่องที่น่าศึกษาอย่างยิ่งเรื่องหนึ่ง เพราะเป็นวิธี

สอนธรรมที่พระพุทธองค์ได้ทรงใช้มาแล้วอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ทรงแสดงธรรมไปตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (อัตตูปปัตติกะ) หมายความว่า การแสดงธรรมของพระพุทธองค์ในบางครั้งก็ทรงยกเอาเรื่องหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า หรือเรื่องราวที่ภิกษุสนทนากันเป็นต้นมาเป็นหัวข้อ ในการแสดงธรรมหรือสอนธรรมแก่ภิกษุ ดังเช่นทรงแสดงอัคคีขันธ-ปมสูตร (สูตรที่ทรงยกเอาเรื่องกองไฟมาเป็นข้อเปรียบเทียบในการสอนธรรมแก่ภิกษุ)

ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จจาริกไปในแคว้นโกศลพร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ ในระหว่างทางทอดพระเนตรเห็นกองไฟกำลังลุกโชนอยู่ในที่แห่งหนึ่ง จึงทรงแหวะพักข้างทางประทับนั่ง ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง แล้วทรงแสดงธรรมหรือตรัสสอนธรรมแก่หมู่ภิกษุ ทรงยกเอาเรื่องกองไฟที่กำลังลุกโชนอยู่นั้นมาเป็นข้อเปรียบเทียบในการสอน โดยทรงเปรียบเทียบว่า

ภิกษุผู้ทุศีล นอนกอดกองไฟยังดีกว่านอนกอดราชาธิดาสาวสวย เพราะการกอดกองไฟนั้นก็แค่ตายหรือเจ็บปวดปางตายเท่านั้น แต่การกอด

ราชธิดานั้น ตายแล้วไปนรกหรือหุคติ

ภิกษุผู้ทุศีล ถูกทรมานด้วยการขันชะเนาะยัง
ดีกว่าการยินดีต่อการกราบไหว้ของชาวบ้าน ฯลฯ

ภิกษุผู้ทุศีล ถูกหอกแทงออกยังดีกว่าการยินดี
ต่อการกราบไหว้ของชาวบ้าน ฯลฯ

ภิกษุผู้ทุศีล ถูกทาบด้วยเหล็กเผาไฟยังดีกว่า
การนุ่งห่มจีวรที่ชาวบ้านเขาถวายด้วยศรัทธา ฯลฯ

ภิกษุผู้ทุศีล ถูกกรอกด้วยน้ำเหล็กแดงๆ ยังดี
กว่าการบริโภคอาหารที่ชาวบ้านเขาถวายด้วย
ศรัทธา ฯลฯ

ภิกษุผู้ทุศีล นั่งทับแผ่นเหล็กเผาไฟยังดีกว่า
นั่งนอนบนเตียงตั้งที่ชาวบ้านเขาถวายด้วยศรัทธา
ฯลฯ

ภิกษุผู้ทุศีล ถูกจับมัดโยนลงในหม้อทองแดง
ยังดีกว่าการบริโภคที่อยู่อาศัยที่ชาวบ้านเขาถวายด้วย
ศรัทธา เพราะการถูกโยนลงหม้อทองแดงก็แค่ตาย
หรือเจ็บปวดปางตายเท่านั้น แต่การบริโภคที่อยู่
อาศัยที่ชาวบ้านเขาถวายด้วยศรัทธานั้น ตายแล้ว
ไปนรกหรือหุคติ

แล้วทรงสรุปว่า ภิกษุทั้งหลายพึงปฏิบัติตน

ในทางที่จะทำให้ปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านเขาถวายนั้นมี
ผลมากมีอานิสงส์มาก และในทางที่จะไม่ทำให้การ
บวชของตนเป็นหมัน คือไร้ประโยชน์ไร้ผล และ
ควรประพฤติธรรมด้วยความไม่ประมาท (๑๓๑/๓๖๐)

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือทรงแสดงแผนปณทสูตร
โดยทรงยกเอาเรื่องขันธุ์ห้ามาเปรียบเทียบกับฟองน้ำ

ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับ ณ
ฝั่งแม่น้ำคงคา เมืองอโยธยา พร้อมด้วยภิกษุ
จำนวนมาก ทอดพระเนตรเห็นฟองน้ำก้อนใหญ่ลอย
มาตามกระแสน้ำเป็นระยะๆ จึงทรงแสดงธรรมหรือ
ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า ฟองน้ำก้อนใหญ่ๆ นั้น
หากเพิ่งพิจารณาดูให้ดีแล้ว ก็จะเห็นว่าเป็นของ
ว่างเปล่า ไม่มีสาระอะไร เช่นเดียวกับขันธุ์ห้า คือ
รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งในอดีต
ในอนาคต และที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หากเพิ่ง
พิจารณาดูให้ดีแล้วก็จะเห็นว่าเป็นของว่างเปล่า
ไม่มีสาระอะไร

ขันธุ์ห้า เปรียบเสมือนพยัพแตกในเวลา
เที่ยงวัน ฯลฯ

ขันธุ์ห้า เปรียบเสมือนต้นกล้วย ฯลฯ

ขันธห้า เปรียบเสมือนมายากล หากเพิ่งพิจารณาดูให้ดีแล้ว ก็จะเห็นว่ามันไม่ใช่เรื่องจริง

แล้วทรงสรุปว่า ฉะนั้น ผู้ที่ได้ศึกษาธรรม รู้ความจริงเช่นนี้ จึงเบื่อหน่ายในขันธห้า ฯลฯ และถึงวิมุตติหลุดพ้น (๒๗/๓๔๖)

การแสดงธรรมของพระพุทธองค์ในลักษณะที่ ๔ นี้ก็นับได้ว่าเป็นวิธีการสอนอีกแบบหนึ่ง โดยใช้สถานการณ์ที่เป็นจริงเป็นอุปกรณ์หรือเป็นสื่อในการสอนนั่นเอง นับเป็นเรื่องที่น่าศึกษาอีกเรื่องหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป หลักการแสดงธรรมของพระพุทธองค์ทั้ง ๔ ลักษณะดังกล่าวนี้ อันที่จริงก็เป็นวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าแบบกว้างๆ หรือในภาพรวมนั่นเอง ซึ่งในแต่ละหลักการ หากศึกษาอย่างละเอียดแล้วก็มีรายละเอียดหรือหลักปลีกย่อยอีกมาก ซึ่งเป็นเรื่องที่ว่าหากมีการศึกษาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบแล้ว ก็น่าจะเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษามาก จึงใคร่ขอฝากนักวิจัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

โครงการพุทธศาสนศึกษาและเผยแผ่พุทธธรรมนำชีวิต เพื่อความป็นชาวพุทธที่สมบูรณ์

ที่ปรึกษาฝ่ายบรรพชิต

๑. สมเด็จพระพุทธอาจารย์	วัดสระเกศ
๒. สมเด็จพระพุทธชินวงศ์	วัดมกุฏกษัตริยาราม
๓. สมเด็จพระมหาธีรวงศ์	วัดสัมพันธวงศ์
๔. พระญาณวโรดม	วัดเทพศิรินทราวาส
๕. พระสาสนโสภณ	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
๖. พระพรหมมุนี	วัดบวรนิเวศวิหาร
๗. พระเทพกิตติเมธี	วัดราชผาติการาม
๘. พระเทพรัตนดิลก	วัดเพชรราชมาราม ๙. เพชรบูรณ์
๙. พระเทพญาณวิเศษ	วัดพระราม ๙ กาญจนบุรี
๑๐. พระเทพญาณกวี	วัดพระศรีมหาธาตุ
๑๑. พระเทพปัญญามุนี	วัดปทุมวนาราม
๑๒. พระเทพสารเวที	วัดบวรนิเวศวิหาร
๑๓. พระเทพมงคลสุธี	วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม
๑๔. พระราชวิสุทธิญาณ	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
๑๕. พระราชสารเวที	วัดพระศรีมหาธาตุ
๑๖. พระราชธรรมกวี	วัดบวรเมณฑล
๑๗. พระราชดิลก	วัดพระยาอัง
๑๘. พระศรีญาณโสภณ	วัดพระราม ๙ กาญจนบุรี
๑๙. พระมงคลธรรมวัฒน์	วัดอาวุธวิกสิตาราม
๒๐. พระอริยมณี	วัดปทุมวนาราม
๒๑. พระครูอุทัยธรรมโสภิต	วัดสัมมาชัญญาวาส

ที่ปรึกษาฝ่ายบริหาร

๑. ศ.ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์
๒. ศ. ประยูร จินดาประดิษฐ์
๓. รศ. คุณหญิงวงจันทร์ พิทยนิติศาสตร์
๔. สว. จิโรจน์ ไซติพันธุ์
๕. ศ.ดร. กำพล อดุลวิทย์
๖. รศ.ดร. วิโรจ อิมพิทักษ์
๗. อาจารย์ทิพยา บินนารี
๘. นายปรีดา รอดโพธิ์ทอง
๙. นายจักรชัย พานิชพัฒน์
๑๐. รศ.ดร. อุทัย ภิรมย์ริน
๑๑. รศ.ดร.ทองอินทร์ วงศ์โสธร
๑๒. ดร. ชัยวัฒน์ คนจริง
๑๓. ผศ.สัมพันธ์ หุ่นพยนต์
๑๔. พ.อ.ประทัย โกศลกุล

คณะกรรมการดำเนินงาน

๑. อาจารย์สิงห์ทอง พรนิคม	ประธานกรรมการ
๒. ร.ต.ไมตรี ไนยะกุล	รองประธานกรรมการ
๓. รศ.ดร.พจน์ บุญเรือง	กรรมการ
๔. รศ. น.ร. ว.วุฒิเลิศ เทวกุล	กรรมการ
๕. ผศ.ทุม ชำแกเลี้ยง	กรรมการ
๖. ผศ.เพียงใหญ่ พานิชพัฒน์	กรรมการ
๗. รศ.ดร. อัจฉรา วงศ์โสธร	กรรมการ
๘. ผศ.รำพึง มังคละสวัสดิ์	กรรมการ

๙. คุณนิพนธ์ ลิ้มแหลมทอง	กรรมการ
๑๐. ผศ.ดร.รังสรรค์ ปิติปัญญา	กรรมการ
๑๑. นายดำรง ไหวว่อง	กรรมการ
๑๒. นางอัมราณี สุภามา	กรรมการ
๑๓. คุณอานภรณ์ โกศลกุล (สีกาช่าง)	กรรมการ
๑๔. คุณถวิล สุวรรณณี	กรรมการ
๑๕. พ.อ.สมัย ศรีสังข์	กรรมการ
๑๖. คุณบุญเกิดก้าว พัฒนาวานิช	กรรมการ
๑๗. รศ. สุเชาว์ พลอยชุม	กรรมการและเหรัญญิก
๑๘. นางสาวณัฐวรรณ ไชคมาเสริมกุล	กรรมการและเลขานุการ

